

Ára: 2,— Ft

OSZK Ielt.
Színháztört.
V. 166 / 196 f

67-517 BmNyV Békéscsaba
Felelős kiadó: Vass Károly

JÓKAI színház

ÖRKÉNY ISTVÁN

TÓTÉK

TRAGIKOMÉDIA

1968. május 19.

CIPRIÁNI PROFESSZOR: Ennek az átkozott háborúnak és ennek az egész átkozott világnak is egyszer vége lesz! És akkor a maguk őrnagyát fel fogják akasztani. A maguk őrnagyának a parancsnokát is fel fogják akasztani... Még az őrnagy parancsnokának a parancsnokát is fel fogják akasztani. És akkor mindenki akkora lesz, amekkora, szabad lesz aludni, ásítani, még nyújtózkodni is.

ÖRKÉNY ISTVÁN: A TÓTÉK ELÉ...

(Részletek a közeljövőben megjelenő kötet előszavából)

„Az istenek arra ítélték Sziszüfoszt, hogy egy sziklát görgessen szüntelenül a hegy tetejére, ahonnan a kő mindannyiszor visszagurul. Úgy gondolták — s némi joggal —, hogy nincs szörnyűbb büntetés, mint a haszontalan és reménytelen munka” — írja Camus, aki ebben az alvilági bűnhődőben látja az abszurd hős típusát. Ő, amikor Sziszüfoszra gondol, mindig abban a helyzetben látja, amikor a szikla már legördült a csúcstról, s ő utána ereszkedik a síkságra, ahonnan föl kell majd hoznia.

Én is sokszor gondolok Sziszüfoszra, különösen azóta, amióta megéltem a háborút és megjárтам a frontot. Az a szikla, melyet mi ott a Donnál hengergettünk, csak visszagurulhatott ott is, később is, ahányszor csak nekivetettük a vállunkat...

De én, az én Sziszüfoszomat, egészen másként lát-

„A lumpen-kisember a nagy magyar történelemben — ez volt a ROZSDATEMETŐ.

Az eszköz-kisember a nagy magyar fasizmusban — ez volt a HIDEG NAPOK. S a derék, buta kisember a nagy magyar második világháborúban — ez a TÓTÉK.

Folytatódik tehát a sor. De egyúttal új sor kezdődik. A lumpen-kisemberen meghökkentünk, az eszköz-kisemberen megborzongtunk, a derék, buta kisemberen nevetünk. Keserűen nevetünk rajta, vacogó fogakkal. Strás helyett.”

(Faragó Vilmos)

ia

Gizi

Dánffy Sándor

F. Nagy Imre

Örkeny István darabját látásmódja teszi érdekessé, izgalmassá.

A kontraszt, az ironia, a különös színpadi hangvétel olyan atmoszférát teremt, mely egyszeriben áthangszereleli szereplőinek mozgását, gesztusait, életét.

Ebben a sajátos színpadi konstrukcióban aztán a postás szerepében jelentkező krónikás alakjának ellentétével — egyszerre tudja mutatni egy különös helyzet komikumát és mögötte egy kor, egy világ tragédiáit.

(Gesztí Pál)

tam. Nem a csúcsról lefelé indulóban. Hanem mindig a síkságon, amikor a sziklának feszülve görgetni kezdi fölfelé...

Tót Lajos persze nem volt Korinthosz királya, hanem csak községi tűzoltó. Ennélfogva sohasem sértette meg az isteneket. Hát akkor mi volt a bűne? Talán nem is volt bűne, legföljebb az, hogy abban a korban élt, amikor csupán egy választás volt: vagy lázadónak vagy Sziszüfosz lehetett csak lenni...

Ha egy népet beletörödni tanít meg a sorsa, persze nehéz bűnösnek bélyegezni, aki a végkimerülésig folytatja a beletörődést. Még nehezebb elítélni éppen ezt a tűzoltót. Hiszen eljön a perc, amikor azt mondja: nincs tovább — és maga zúdítja le a sziklát a völgybe. Igaz, a percet nem jól választotta meg — lázadása már hiábavaló, elkésett, esztelen... Ha igaz, hogy életünk a remény és reménytelenség ingajátéka, akkor maga a létezés nem abszurd, csak azzá válhatik bizonyos helyzetekben, korszakokban,

időpontokban. Amikor már reménytelenül cselekszünk, akkor az a cselekvés már abszurd. Én azt vallom — és ezt példázzák a Tóték —, hogy az ember egyetlen kiútja a tett. Ezért „hagyom” gyilkolni is Tótot, pedig az a gyilkosság akkor már fölösleges és esztelen. Ilyen értelemben, a reménytelenség állapotában Tót Lajos valóban abszurd hőssé lesz...

1943. január 13-án a Don-kanyarban elkezdett lefelé görögni az a szikla, mellyel a magyar hadsereg sziszüfoszi sorsa elvégeztetett. Hatvanezer ember fagyott meg ott abban az aknatűzben, a jeges szélben, a hóban. Az, hogy én élek, a valószínűségnek egészen kicsi töredéke csak. Talán azért van, hogy az ő teltük, az ő sorsuk azóta sem hagyott nyugodni. A Tóték nem róluk szól. Vagy nemcsak róluk, sőt talán egészen másról. De írás közben mégis mindig rájuk gondoltam: a legtöbben ülve fagytak meg, s ahogy ott ültek márványba fagyott arccal, még most is hátamban érzem a tekintetüket...

Az őrnagy mély hajszálgyökerekkel a színháztörténet múltjába nyúlik vissza; a középkori színház borzasztó és mulatságos figuráival tart rokonságot, azokkal a katonákkal, akik a passiókban Krisztust kísérték a Kálváriára, vagy a *commedia dell'arte* vásári dobogóján ágáló nagyszájú, félelmetes és nevetéses *Capitano*-jával rokon, akik bármilyen ostobák, mégis iszonyatot keltenek maguk körül, egyben meg is kacagtatva publikumukat.

(Molnár Gál Péter)

Dánffy Sándor

F. Nagy Imre

Gizi

ÖRKÉNY ISTVÁN:

Díszlettervező:
SUKI ANTAL

TÓTÉK

Tragikomédia 2 részben

Történik a második világháború idején
egy kis hegyvidéki faluban

Rendező:
MÁTÉ LAJOS

Szereplők:

Az őrnagy	Szoboszlai Sándor
Tót Lajos	Dánffy Sándor
Tótné	Cseresnyés Rózsa
Agika	Romvári Gizi
A postás	Cserényi Béla
Tomaji plébános	F. Nagy Imre
Cipriáni professzor	Körösztös István
Elegáns őrnagy	Sós László
A lajt tulajdonosa	Horváth László
Lőrincke, szomszéd	Gyurcsek Sándor
Gizi Gézáné, egy rossz hírű nő	Parragi Mária
Dr. Eggenberger Alfréd, tízéves kislány	Demény Tünde

Szoboszlai Sándor

Cseresnyés Rózsa

Dánffy Sándor

Parragi Mária

Gyurcsek Sándor

Cserényi Béla

Horváth László

Körösztös István

Romvári Gizi

F. Nagy Imre

Tót Lajos — furcsa ember. „Abszurd hős”, de esetében ez nem esztétikai, hanem társadalmi, politikai kategória. A világ, a helyzet tér el a normálistól, attól, amit általában emberinek nevezünk. Jószándék, humanizmus vezet, amikor tudatosan megalázza önmagát. Így válik zsinegen rángatott pojácává... emberietlen emberré. Amikor minderre ráébred, önmaga számára már elégséves választja a cselekvést. De cselekszik! s ezért — hiszen tette társadalmilag igazságszolgáltatás — rokonszenvezünk vele. Példája jó tanulság: nincs nagyobb emberi bűn, mint a tétlenség, a megalkuvás.

(Részlet a szereptanulmányból)

ELŐADÁS ELŐTT

Mi kell a közönségnek? — „... nem tudom ellenőrizni. De azt tudom, hogy csak azzal hajlandók azonosulni, ami morálisan fölmenti őket. Szobatiszta konfliktusok, nyolc napon belül gyógyuló sebek, szabvány szekszus... Lehet az, hogy tízmillió ember egy új évszázadban lefeküdjön aludni?” — kérdezi és vallja Örkény István egy keserű interjúban. És Örkény valóban minden művével meggátolja, hogy olvasója fölmentést nyerjen, minden sora: ébresztő! Ezért szeretem. Ezért keresem és olvasom műveit már a negyvenes évek végén megjelent — sajnos, soha el nem játszott — *Voronyezs* c. drámája óta... Úgy hiszem, értem őt, értem a nyelvet. Ezért boldog találkozás az, hogy sokrétű tragikomédiáját rendezhetem.

„Az embernek a cselekvés az utolsó és egyetlen reménye — vallja az író. — Ez, ha átteszem groteszk közegbe, úgy fogalmazható, hogy cselekedni kell még akkor is, ha a cselekvés már értelmetlen.” Ezért gyilkol Tót Lajos. Erről szól a dráma. Erről is. Meg arról, hogy az őrnagy és áldozata — mint lehetőség — egyként bennünk van!...

Meg arról, hogy a félelem terrort szül...

Meg arról, hogy a fizikai és szellemi alacsonyosság, nyomorékság

abszurd helyzetbe, morális abszurdításba sodorhat nemzeteket és eszméket is....

Meg arról is, hogy „ami most (1942-ben!) van, annak egyszer vége lesz... És akkor a maguk őrnagyát fel fogják akasztani!”... Meg arról is, hogy „még az a buta mókus is szabad akar lenni.”... Meg arról is, hogy „a jóhoz rosszat is kell tudni tenni, mert mindenki egyszerre jó, meg rossz.”... A Tóték arról szól, hogy Tót Lajos — ez az egyszerű kisember — egy rosszkor lázadó nép szerencsétlen fia, ... meg arról is, hogy Tóték áldozatok ugyan — de felelősségük a maguk gyávaságában, megnyugvásában, gerinctelenségében nyugszik...

A darab a „klozetpucoló”-jelenettel kezdődik. Tót végső összeomlásának legszimbolikusabb állomása pedig a „budi”-kép. Hogy végül a szegény Tót Lajos hiábavaló tette — de tette! — szánja rá magát: megöli az őrnagyot... Ez a három dolog elég ahhoz, hogy a prudériára hajlók megdöbbenjenek. Mi az előadásban mégis vállaljuk az író merészségét, mert mélységesen hiszünk műve igazságában! Hiszünk abban, hogy a „szobatiszta” konfliktusok ideje mégis csak lejár — s van lehetőség magyar drámából születő színházi megújulásra.

Szeretjük a Tótékat. Erőnköz mértén a legjobban — híven az írói szándék merészségéhez — akarjuk színpadra állítani. Bátran és igaz hittel.

MÁTÉ LAJOS

Az őrnagy — a terror szimbóluma. És kritikája! Alakja, a drámában játszott szerepe megdöbbentő erővel sugallja a gondolatot: iszonyatos dolog a hatalmi téboly, olyan tettekre vezet, amelyekért nincs elég súlyos büntetés. De annak is bizonyítéka a figura: önmagában senki sem lehet hatalmas; olyan körülmények — olyan megalkuvások, gyávaság, szolgálkúság — szükségesek hozzá, amelyek az igazi, küzdő embertől idegenek. S alapjaiban megromlott társadalmi viszonyok. Butaság vagy a gondolat megölése. Ennek hiányában senki sem válhat az életet gátlástalanul élvező, a hatalomban kéjtelő zsarnokká. Objektív és szubjektív torzulások felismerése és felhasználása a tirannusok legfőbb ereje.

(Részlet a szereptanulmányból)

KÖNYVEK

SZÍNHÁZI
IZYAHÍZS

Aldo Nicolaj:

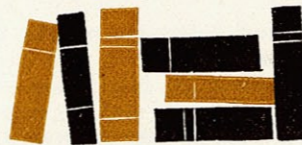
Éljen az ifjú pár

A Nagyvilág májusi számának dráma-újdon-sága az olasz szerző egyfelvonásosa. Furcsa, egyszerre tragikus és komikus történet két emberről, akik nem szívlelik egymást, mégis összeházasodnak, mert csak így tudnak egyesülni szüleik vállalatai. Keserűen komikus kép egy társadalomról, amely eltorzítja az egyént — s tragikus fricska az egyénnek, amiért hagyja ilyennek a körülötte levő világot. Remek színpadi miniatúr.

Molnár Gál Péter:

Honthy Hanna és kora

Minden nemzet színészettörténetének vannak örökifjú művészei, élő klasszikusai. A mi színháztörténetünk egyik ilyen kimagasló mai alakjáról szól a szerző könyve. Bemutatja a nagy művésznő életét, pályáját, az egymást követő színházi korszakokat, melyeknek egyként ünnepelt primadonnája volt. S különösen sokat foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mi Honthy jogos és megérdemelt nagy népszerűségének, sikereinek titka.

Staud Géza:

A rendezés titkai

Ha van a színházi világnak a külső szemlélő számára rejtélyes foglalkozása, akkor elsősorban a rendezőé az. Ebből inául ki a szerző tanulmánya is. S hogy eloszlassa a tévedéseket, kielégítse a kíváncsiságot, dióhéjban bemutatja e funkció kialakulását, a rendezés történetét, felvillantja néhány kiemelkedő rendező-egyéniesség munkásságát, sajátos stílus-művészetét. Elmondja tehát mindazt, amit egy pár íves könyv keretében el lehet mondani. S legnagyobb dicsérete, hogy mindezt nagyon áttekinthetően, lebilincselően érdekesen teszi.

TÓT GYULA LEVELE: Emlékszem, amikor megszökött a mi kis mókusunk, a Micu... Mi gyerekek bőgni kezdtünk, de édesapám azt mondta: „Ez a buta mókus is szabad akar lenni. Még a szeretetünk se kellett neki.” Azóta én is rájöttem, hogy milyen nehéz jónak lenni, illetve, hogy a jóhoz rosszat is kell tudni tenni, mert mindenki egyszerre jó meg rossz és a körülményektől függ, ilyen lesz-e, vagy olyan.